

Tóth Mihály

Az új Btk. bölcsőjénél

Pár hónapja lépett hatályba hazánk negyedik írott Büntető Törvénykönyve. Jóllehet a törvényszöveg és az indokolás már lassan egy éve közkézen forog, emellett sorra készülnek a kódex részleteit ismertető tankönyvek és kommentárok, régi tapasztalat, hogy a valódi értéktételre – amelyet a gyakorlat fog kimondani – még várunk kell. Az itt következő impressziókat a törvény előzményeiről, megalkotásáról, elfogadásáról és egyes rendelkezéseiről inkább csak néhány közérdeklődésre számot tartható töprengés, remény, vagy kétség jegyében fogalmazom meg. A bölcsőnél összegyűlő érintettek általában feltétel nélkül dicsérik az újszülöttet, bizalmat szavaznak neki, reménykednek, hogy hosszú és megpróbáltatásoktól mentes élete lesz. Ha a következőkben magam olykor mégsem kizárólag ezt teszem, írja a Tisztelt Olvasó félt aggodalmam számlájára.

Történelmi távlatok – dióhéjban

Hajdu Lajos meggyőzően igazolta, hogy erősen megoszlanak a vélemények a magyarországi büntetőjogi kodifikáció kezdeteit illetően. „Van olyan auktor, aki a Kollonics-féle Einrichtungswerket tekinti az első kodifikációs kísérletnek (1869, Angyal Pál), mások az 1719-ben kidolgozott Novum Tripartitumot (Finkey, Réti stb.), vagy a Praxis Criminalis 1723-as, illetve 1729-es adaptációs kísérleteit (Huszty, Vuchetich). Ismét mások az 1712-es törvényjavaslatot (Bónis), vagy az 1728/29-es országgyűlésen megtárgyalt bizottsági elaborátumot tartják az első magyar büntetőkódex-tervezetnek”.¹ Abban azonban már egységes az irodalom, hogy a XVIII. század végére egyértelművé vált az önálló hazai Büntető törvénykönyv megalkotásának igénye.

Az 1795. évi tervezetben már határozottan fellelhetők a felvilágosodás gondolatai. A „nullum crimen sine lege”, a „nulla poena sine lege” elve és a társadalom védelme követelményének megfogalmazása mellett ekkor a büntetés céljaként a tettes megjavításának igényét jelölték meg. A haladó és a retrográd eszmék küzdelmének kiegyenlítetttségére jellemző, hogy a vitákon nem csupán ez a javaslat feneklett meg, de a szemléletben és intézményeiben jóval konzervatívabb, számos nemesi kiváltságot fenntartó, egyébként pedig inkább az elrettentésen, mintsem a javításon alapuló 1827. évi tervezet is.

Az 1843. évi törvény-javaslat alapvető vívmánya volt a törvény előtti egyenlőség megteremtése, s a differenciált, ám tettarányos büntetést lehetővé tevő büntetési rendszer, amely például száműzte a halálbüntetést vagy a testi fenyítést.

Sajnos nem ehhez a javaslatához tért vissza 1861-ben az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* néven ismertté vált dokumentum, hanem az 1848 előtti jogot (lényegében a kodifikálatlan, szétszórt, jórészt szokásjogon alapuló rendelkezéseket) tekintette irányadónak, igaz, a törvény előtti egyenlőség kimondásával.

A közel egy évtizednyi előkészítés után elfogadott 1878. évi V. törvény talán legfőbb érdeme, hogy bár jórészt elvetette a magyar történelmi hagyományokat, a büntető jogalkalmazás feudális anarchiáját felszámolva megszüntette a jogbizonytalanságot, s a kor tudományos eredményeinek megfelelő egységes elvi alapokon nyugvó szabályrendszer adott a jogalkalmazók kezébe.

Csemegi a bűncselekmények hármass felosztása (bűntett, vétség, kihágás) mellett tett hitet, s a részletszabályok megalkotása során is a *klasszikus dogmatika cselekményközpontú, vagyis „tett-centrikus”*, az egyes intézmények organikus felépítésére, a pontosan szabályozandó rendszerre összpontosító koncepciójából indult ki, szándékosan kevesebb figyelmet fordítva az elkövető személyére.

A már röviddel későbbi kriminálpolitikai áramlatok nyomán, ennek korrekciójaként szükségesnek tartották a fiatalok, majd a visszaesők és a megrögzött büntettek sajátos személyiségét kezelni képes novellák megalkotását, valamint a feltételes elítélés intézményének meghonosítását (1908, 1913,) később a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló és anyagi jogi vonatkozású előírásokat is tartalmazó törvény elfogadását (1930), vagy a büntetett előlethez fűződő joghátrányok alóli mentesítés törvénybe iktatását (1940).

A kriminológia szemléletváltozásától eltekintve a Csemegi Kódex egyik további erényeként értékelhető, hogy a II. világháború utáni években hiába merült fel igény új törvény mielőbbi megalkotására, ehhez mind az előzőeket meghaladó jogtudományi, mind a gyakorlati tapasztalatok hiányoztak (bár utóbbiak jórészt nem objektív okokból, hanem a korábbi bírói és ügyészi kar kicserélődése folytán).

1950-ben mégis újraszabályozták a Btk. Általános Részét, elsősorban „a büntetőjog megváltozott osztályjellegének” deklarálása érdekében (1950. évi II. tv.), ám néhány lényeges koncepcionális kérdést is érintve (pl. megszüntették a trichotómiát). A szankciórendszer kiegészült egy sajátos, később kevés hatékonysága ellenére évtizedekig alkalmazott intézkedéssel, a javító-nevelő munkával.

A második magyar Btk., az 1961. évi V. tv. 1953 és 1960 között, a belpolitikai viharok által olykor hosszú időre háttérbe szorított vagy éppen kicserélt alkotói háttérrel lassan, de tudatosan készült.

A törvény alapvető jellemzője, hogy a korábbi cselekménycentrikus szemléletet háttérbe szorította a tettes személyének előtérbe állítása, a „javítás”, a „nevelés”, a „társadalom hasznos tagjává formálás”, egy szóval a „jobbítás” eszménye. Mindez azonban gyakran sajátos, szubjektív differenciálás eredményeképpen érvényesült.

¹ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. KJK Budapest, 1971, 22. old.

A korszak ideológiája szempontjából ugyanis elfogadhatóbb volt az az elv, hogy nem elsősorban az elkövetett tett, hanem – „osztály-hovatartozásuk”, kriminológiai jellemzőik alapján – a tettesek között indokolt különbséget tenni, s a büntetést elsősorban a tettes személyiségére szabva kell alkalmazni.

A törvény koncepcionális szempontból legjelentősebb módosítása az 1971. évi 28. sz. tvr.-rel történt meg.

A Novella a bűncselekményeket büntettekre és vétségekre osztotta fel, 10 év szünet után ismét bevezette az életfogytig tartó szabadságvesztést, s a szabadság elvonásának négy végrehajtási fokozatát különböztette meg (a fegyházat, a szigorított börtönt, a börtönt és a fogházat).

Korszerűsödött a Különös Rész is, pl. a közlekedési bűncselekmények rendszerének újraszabályozásával vagy a társadalmi tulajdont sértő bűncselekmények kiemelt helyzetének csökkentésével.²

Az 1974. évi 9. tvr. a társadalom fokozott védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében új intézkedést, a „szigorított őrizet” iktatta a szankciók rendszerébe, és bevezette az alkoholisták munkaterápiás intézeti gyógykezelésének intézményét.³

Ez ismét demonstrálta, sőt tovább növelte a tettes-büntetőjogi doktrína térhódítását.

Noha a korszak szakemberei szerint a változtatások beváltak a hozzájuk fűzött reményeket, a büntetőeljárás szabályozó 1973. évi I. törvény megszületése is erősítette azt az igényt, hogy „a jogfejlődést összegző és továbbfejlesztő új Büntető törvénykönyvet alkossanak.”⁴

Az 1978. évi IV. törvény a szankciórendszert tekintve a korábbinál árnyaltabb szabályozásra törekedett. A halálbüntetés kivételes jellegének hangsúlyozása mellett a szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak számát a jelenlegi háromra csökkentette, bevezette a pénzbüntetés „napi tételes” rendszerét, s lehetővé tette egyes mellékbüntetések önállóan történő alkalmazását. Bővítette az intézkedések körét, pl. a – korábban csak fiatalok esetében alkalmazható – próbára bocsátással és a pártfogó felügyelettel.

A törvény az Általános Részbe emelte és három csoportba sorolva szabályozta a bűnisméltés különféle formáit, súlyosságuk szerint egyre hátrányosabb következményeket fűzve azokhoz.

A Különös Részt illetően kiemelhető, hogy a kódex készítői, részben megváltoztatva az egyes fejezetek sorrendjét, a korábbtól eltérő értékítélet alapján előbbre sorolták pl. az élet, testi épség elleni bűncselekmé-

nyeket, vagy a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket.

Jellemző lehet néhány ekkor a Btk.-ba került bűncselekmény megemlézése is: ilyen az életveszélyt okozó testi sértés, a terrorcselekmény vagy a környezet- és természetkárosítás.

A későbbi novellák az 1978. évi IV. törvény rendszerét szinte teljesen átfomálták.

Elegendő csak a büntetési rendszerre utalni. Megszűnt a szigorított őrizet (1989), majd a halálbüntetés alkalmazhatósága (1990); előbb beiktatták a szigorított javító-nevelő munkát (1984), majd hatályon kívül helyezték az „egyszerű” javító-nevelő munkával együtt (1993). Fokozatosan emelték a kiszabható pénzbüntetés mértékét, csökkentették viszont a közérdekű munkával tölthető napok számát, és bővítették a próbára bocsátás alkalmazási körét (1987), lényegében egységesítették a különös és a többszörös visszaesés következményeit stb. Változtak a vagyonekobzás és az összbüntetés szabályai is.

A rendszerváltozás évei a Különös Részre is jelentős befolyást gyakoroltak.

Az állam elleni bűncselekmények esetében az átfogó újraszabályozást már 1989-ben elvégezték, a halálbüntetés kizárása mellett lehetőség szerint kiiktatva a szubjektív értékelésre módot nyújtható fogalmakat.

A gazdaság átalakítása is merőben új szemléletű büntetőjogi szabályozást igényelt. Ennek során megszűnt ugyan pl. az üzérkedés vagy a közellátás veszélyeztetésének fenyegetése, ugyanakkor azonban pl. az új társasági formák, a hitelezők érdekeinek védelme, a fogyasztóvédelem korszerű szabályrendszerének igényei, vagy az állami bevételek rendszerének átforgatása folytán néhány év alatt megduplázódott a Btk. XVII. fejezetébe tartozó bűncselekmények száma.

Az utóbbi évtizedekben négy alkalommal módosultak a vagyon elleni bűncselekmények értékhatárai is.

A törvény újabb novelláira hatást gyakorolt a felgyorsult tudományos fejlődés és – európai integrálódásunk erősödése folytán – nemzetközi kötelezettségeink bővülése is. Így kerültek a törvénybe pl. bizonyos, az orvostudomány fejlődésével kapcsolatos bűncselekmények, vagy a korrupció internacionális formáit fenyegető normák.

Végül a legutóbbi időben előtérbe kerültek a szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépést segítő módosítások, elsősorban a bűnözés szerkezetében és súlyában bekövetkezett változások konzekvenciáinak szigorúbb előírások révén történő bevonása (pl. az életfogytig tartó szabadságvesztés új szabályai, szigorúbb büntetőkiszabási előírások törvénybe iktatása, egyes bűncselekmények és bűncselekmény-kategóriák súlyosabb fenyegetése).

Összegezve: a korábbi évszázadok fejlődése lényegében a tette koncentráció szabályozás és tettescentrikus törvény alapeszménye közötti egyezkedés jegyében zajlott. Csak rövid időre és átmenetileg sikerült a klaszszikus büntetőjogi iskola szemléletét újabb kriminológiai irányok igényeivel összhangba hozni.

² A tulajdoni formák közötti különbségtétel megszüntetése teljesen csak 1992-ben, a hanyag kezelés és a rongálás korábbi (társadalmi vagyonra vonatkozó) formájának kiiktatásával történt meg [lásd. a 6/1991. (I. 30.) AB határozatot].

³ Utóbb egyik intézmény sem bizonyult hosszú életűnek, sőt azóta megszűnt a kényszergyógyítás is.

⁴ Lásd az 1978. évi IV. tv. miniszteri indokolását, KJK Budapest, 1979, 17. old.

Új, markáns, s a két nézetrendszer bármelyikének alapjait teljesen elvetni képes koncepció hiányában korunk kérdése változatlanul az maradt, hogy sikerül-e annak a kényes egyensúlynak a megteremtése, amely a bűncselekmény tárgyi elemeiből, a tetтарыыos büntetés igényének elsődlegességéből kiindulva – legalábbis bizonyos ügykategóriák, illetve egyes tettescsoportok (pl. a fiatalkorúak vagy a megrögzött bűnözői kör) esetében – nem mond le teljesen az egyéniesítésről, a tettes személyiségének figyelembevételéről sem.

Az ezredforduló koncepciói és „vezérelvei”

A rendszerváltozást követő évek felgyorsult változásai mind határozottabban vetették fel az újabb kodifikáció szükségességét, az előkészületek intenzitása és hatékonysága azonban változatos képet mutatott.

Az új Btk. születéséről szóló egyes tavalyi sajtótudósítások szerint „a törvényt húsz hónap alatt készítette el a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium 15 fős gárdája”.⁵

A fiatal és ambiciózus jogalkotók komoly teljesítményét elismerve ez a sommás megállapítás mégis bizonyos kiegészítésre, pontosításra szorul.

A történelmi hűség okán ugyanis indokolt rögzíteni, hogy a kódex előkészítése már másfél évtizeddel ezelőtt elkezdődött, s az akkori koncepció, s egyes javaslatok jelentős része a mostani végtermékben is visszaköszön.

Indokoltnak vélem, hogy ennek alátámasztására a következőkben felidézzek néhány jellemző gondolatot egy még 1999-ben, az új Btk. megalapozásaként készült, s annak idején több fórumon megvitatott minisztériumi anyagból⁶. Az előterjesztés egyebek mellett a következő (utóbb nagyrészt az új törvény elveiben és konkrét rendelkezéseiben is testet öltő) téziseket tartalmazta:

„Az alkotmányos büntetőjog alapelvei, amelyek meghatározóak a büntetőjog társadalmi rendeltetésének szempontjából, nem kerülhetők meg az új Btk. megalakítása során. Indokolt, hogy bizonyos tradicionális, de a büntetőjog szemléletét ma is átható, meghatározó alkotmányossági elvek a kódexben kifejezett formában, alapvető szinten is megjelenjenek. Ilyen lehet

- a nullum crimen sine lege elvének,
- a nulla poena sine lege elvének,
- a visszaható hatály tilalmának
- és az analógia tilalmának

törvényi megfogalmazása.”

„A jelenleginél világosabban el kell határolni a büntetési rendszert, a büntetési nemeket, azok alkalmazási feltételeit és mértékét érintő kérdéseket a kifejezetten a büntetés végrehajtására vonatkozó kérdésektől. A Btk.-ban csak az előbbieknél lehet helye.”

⁵ Lásd Babus Endre: Innovációs törekvés. Interjú a főkodifikátorral. HVG, 2012/28. 19–22. old., továbbá: <http://ujbtk.hu/interju-a-fokodifikatorral/> (2013. július 12.).

⁶ A koncepciót Márki Zoltán főosztályvezető, Soós László főosztályvezető-helyettes és helyettes államtitkárként e sorok írója készítette.

„A büntetőjog megfelelően fejezze ki a társadalomnak a bűncselekménnyel szembeni ellenérzését, és a legsúlyosabb cselekmények tekintetében biztosítsa az elkövető társadalomtól való izolálásának lehetőségét.”

„A törvénynek következetes szigorral kell fenyegetnie különösen

- a szervezett, erőszakos bűnözést és az ahhoz kapcsolódó kriminális magatartásokat,
- az életet, testi épséget, vagyónbiztonságot sértő vagy veszélyeztető cselekményeket,
- a gazdasági és a közélet tisztaságát sértő deliktumokat, és
- a gyermek- és fiatalkorúak sérelmére elkövetett magatartások tetteseit.”

„Az állami büntetőjogi igény elsődlegességének fenntartása mellett a sértettek jogainak fokozott érvényesítése érdekében meg kell teremteni a mediáció és a kompenzáció (a sértettekkel való kiegyezés és a jóvátétel) anyagi jogi ösztönzőinek és következményeinek konzekvens rendszerét”.

„Az új Btk.-nak tehát olyan »neo-proporcionális« szemléletet kell tükröznie, amely a büntetőjogot valóban »ultima ratio«-ként kezeli – ekkor, ha szükséges, következetes és kiszámítható szigor érvényesít – ám indokolt esetben a differenciálás, az elterelés lehetőségéről sem mond le.”

A Btk. készítése⁷, elfogadása és általános jellemzése

Tény az is, hogy a „15 fős gárda” jelentős korábbi szellemi kapacitásra is támaszkodhatott.

Negyedik Btk.-nk elhúzódo születésénél közel másfél évtizedden keresztül legalább négy különböző összetételű kodifikációs bizottság bábáskodott, sorrendben Dávid Ibolya, Bárándy Péter, Petrétei József és Kondoros Ferenc, végül Navracsics Tibor és Répássy Róbert felkérésére, illetve koordinálásával.

Az első bizottság⁸ 2001. március 14-én alakult, azzal a céllal, hogy „megvitassa az előkészített anyagokat és

⁷ A kodifikáció menetét – visszatekintve az előzményekre is – Györgyi Kálmán több, részben utóbb írásban meg is jelent előadásában foglalta össze (Az új Büntető Törvénykönyv kodifikációjának története. <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonyv-kodifikaciojanak-tortenete/> – 2013. július 12.), itt csak néhány kiegészítést fűzök az általa összeállított kronológiához.

⁸ Tagjai Györgyi Kálmán elnök, Nagy Ferenc társelnök, Lévy Miklós, Bárd Károly, Frech Ágnes, Horváth Tibor (ügyvéd), Berkes György, Láng László, Szeder Gyula, Ullman György, Márki Zoltán, Soós László, Bócz Endre és Borai Ákos voltak. 2002 őszétől a bizottság kiegészült Bárándy Péter új igazságügy-miniszterrel és e sorok írójával. Ez a bizottság két és fél évig működött, 17 ülést tartott, tagjai és mások számos tanulmányt jelentettek meg az ülésekről is tudósító Büntetőjogi Kodifikáció c. lap 14 számában. 2005 áprilisában Petrétei József – megköszönve a munkát – közölte, hogy „az új Btk. előkészítése más szervezeti keretek között folytatódik.”

állást foglaljon elvi kérdésekben⁹. Az előkészítés egy szűkebb körű szerkesztőbizottság feladata volt¹⁰.

Mindegyik újabb grémium rendre hangsúlyozta ugyan, hogy felhasználja elődei munkáját, ennek azonban kevés közvetlen látszata volt. A bizottságok ülésitől részben függetlenül készültek többé-kevésbé hozzáférhető általános részi tervezetek Wiener professzor, Ligeti Katalin, Bócz Endre és Gál Attila, valamint Gönczöl Katalin professzor asszony – aki 2008 elejétől büntetőpolitikai szakállamtitkárként irányította a kodifikációt – tollából, illetve közreműködésével.¹¹ Remélem, a nem publikált tervezetek is egyszer majd közkinccsé válnak.¹² Jól érzékeltetik azokat a sugárutakat, mellékutakat, esetenként zsákutcákat és labirintusokat, amelyekben a készítőik eligazodni próbáltak. Sokszor folytak szinte órákig tartó viták a társadalomra veszélyesség fenntarthatóságáról, a bűncselekmény fogalom, vagy a büntethetőségi akadályok korszerűnek tartott felfogásáról.

Kétségtelen, hogy ezeknek a vitáknak az időtartama, vagy intenzitása nem mindig állt arányban a konkrét eredménnyel. S mégis, ezek sokszor fontos és tartalmas szakmai eszmecserék voltak, egyes javaslatok elvetése is szűkítette a lehetséges megoldások körét. Ám az idő haladt, miközben sűrű politikai változások formálták, alakították a bizottságok összetételét, s utólag visszatérve a szuverén egyniségéből álló testületek talán túl megfontoltan és toleránsan kezeltek akár bizonyos másodlagos kérdéseket is. 2010-től ezért látványosan győzött az a felfogás, mely szerint az indokolatlanul széles fórumrendszer és a több szinten folyó, nehezen lezárható viták nehezíthetik és lassíthatják a bizonyos kérdésekben erőteljesen preferált központi akarat érvényesülését.

Igy azután a kódex talán ötödik, végleges szövegszerű javaslatát előkészítő és előzetesen megvitató bizottság¹³ valóban alig több mint egyéves munkájában pro-

fesszor már nem is vett részt, a felkért *külsős* szakemberek között bíró nem volt, a munkát ugyan egy a minisztériumba berendelt felkészült ügyész irányította, de rajta kívül közvádoló sem működött közre a menetközi véleményezésben. Jobbára elektronikus úton történő egyeztetések folytak. A néhány főből álló ambiciózus fiatal egyetemi oktatók valamennyi tagját egyetlen szál kötötte össze: kivétel nélkül valamennyien folytattak és folytatnak ügyvédi gyakorlatot. Mindez persze akár magyar sajátosságként felfogható: már a Csemegi Kódex készítésekor szóvá tették, hogy „a jogász elem az ügyvédi kar által eléggé van képviselve” s „csak szűkkeblű és még szűkebb látókörű malcontents ember ütközhetik meg abban, hogy egy oly nagy jelentőségű rendszeres törvénykönyv alkotásánál – minő a büntetőtörvénykönyv – a tanári, bírói, ügyészi [...] kar közreműködése mellőztetik.”¹⁴

Tavaly márciusában tehát elkészült a törvényszöveg tervezete, s ezt a terjedelmes indokolással együtt egy mindössze néhány hetes „társadalmi egyeztetés” keretében most már bírák, ügyészek és az egyetemi oktatók is megismerhették, véleményezték is. Lényeges koncepcionális kifogások majd több mint 200 képviselői módosító indítvány ellenére az eredeti változatot minimális változtatásokkal alig másfél ülésnap után keresztülvitték a törvényhozás gépezetén, s a 2012. évi C. törvény rövidesen meg is jelent a Magyar Közlöny 2012. július 13-i számában.

Nem könnyű ilyen körülmények között az új kódexet nyomban a magunkénak érezni. Úgy vélem, nehezen kezelhető kockázatok rejt magában a koncepcionális kérdésekről is zajló eszmecserék egyoldalú berekesztése, anélkül, hogy bizonyos kérdésekben a konszenzusnak akár a körvonalai felsejlenének.

Az új Btk. ugyanis nem döntött el számos, már hosszabb ideje zajló és részben alapvető dogmatikai kérdésekről is folyó vitát, megkerülte őket vagy átsiklott felettük. Néhány ilyen a következő részben meg is említek. Nyilván az volt a szempont, hogy ha elzárásra, vagy mellőzhetetlen és felülvizsgálhatatlan tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre szükség van, ha bővíteni kell a kitiltás lehetőségét, ha a vagyonvédelem körére is kiterjesztendő az élet törvényes lehetőséggé emelt és a bírói mérlegelést is feleslegessé tevő kiolthatósága, akkor a gyakorlatban nehezen konvertálható elméleti finomkodásokra nincs sem idő, sem szükség.

A korábbi vitatott rendelkezések tehát szó szerint azonosak maradtak, s az ellentmondások jó része sem oldódott meg. Elegendő legyen néhány rövid példa: továbbra is büntethetőségi akadályként olvasható pl. a tevékeny megbánás, akkor is, amikor a büntethetőséget nem szünteti meg, csupán korlátlan enyhítést tesz lehetővé. A borralalót vagy hálapénzt júliustól csak a munkáltató engedélyezheti – ilyen engedély hiányában annak

⁹ Dávid Ibolya beszéde a Büntető törvénykönyv átfogó felülvizsgálatának előkészítésére alakult Bizottság alakuló ülésén. Büntetőjogi Kodifikáció 2011/1. 5. old.

¹⁰ Wiener A. Imre, Pázsit Veronika, Kiss Zsigmond és Kara Ákos.

¹¹ A szövegszerű javaslatok egy része olvasható a Büntetőjogi Kodifikáció c. lap 2006/1. és 2007/1. számában, valamint Wiener A. Imre: A Btk. Általános része de lege ferenda c. közleményében (MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2003).

¹² Az 1978. évi IV. törvény előkészítése kapcsán keletkezett anyagokat (megalapozó tanulmányok, előterjesztések, vitaanyagok, javaslatok) a minisztérium utóbb 12 vaskos kötetben tette közzé. Ma is tanulságos olvasmány. [Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése. Kiadja az Igazságügyi Minisztérium Büntetőjogi Főosztálya. Szerkesztette: László Jenő. Budapest, 1984–1991.].

¹³ A bizottságot Miskolczi Barna, a minisztériumba berendelt legfőbb ügyészségi ügyész vezette, a Büntetőjogi Kodifikációs Főosztály élén Kara Ákos főosztályvezető és helyettese, Kissné Viczkó Eszter állt, az elkészítésben a minisztérium munkatársain kívül további berendelt ügyészek, rendőrök és bíró segítettek a munkát. A felkért külsős szakértők Geller Balázs, Békés Ádám, Köhalmi László és Gál István egyetemi oktatók voltak.

¹⁴ Dárdai Sándor – Körösi Sándor – Schnierer Aladár: Bírálatok a magyar büntető-törvénykönyv tervezetéről. Franklin társulat, Budapest, 1876, 2. old.

elfogadása kriminális korrupció –, ez azonban nem oldható meg az új büntethetőségi akadállyal, a „jogszá-bály engedélyével”, mert az *feltétlen (magából a jogi normából adódik)*, a munkáltató Munka Törvénykönyvében szabályozott felhatalmazása pedig *esetleges*. Deklarált cél volt az elburjázott csalásszerű magatartások csökkentése, erre válaszul bekerült a törvénybe a *gazdasági csalás* (374. §), amit bizonyára kezelni lehetne a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés befejezett alakzatával, esetleg kísérletével. Ugyancsak ígéret hangzott el az olykor nyomasztó számú minősített esetek redukálására is, ám pl. a leginkább érintett lopás súlyosabban fenyegetett alakzatainak száma még tovább nőtt. Korábban dekriminalizáltuk a számviteli mulasztások enyhébb, jórészt formális megjelenési formáit, s most akár két év szabadságvesztésre számíthat az, aki a számvetőségeknek küldendő „intézkedési terv” továbbítását elmulasztja. Hitet tett a jogalkotó a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése mellett, s nyomban ezután önálló bűncselekményként megalkotta a *táppénz-csalást*, hogy mindössze 50 000 Ft-os értékre „előbbre hozza a fenyegetettséget”; ötvenezer forint alatt ugyanis a tett nem büntetendő, százezer forint fölött viszont minden további nélkül lehetne költségvetési csalás. Eszerint a kisebb érték felső határának egy tizedére alkottak sui generis deliktumot. A szembetűnő ellentmondások további sorolása helyett legyen elég annyi, hogy további, mintegy húsz pontosítást és helyesbítést már korábban benyújtottak a még hatályba sem lépett törvényhez.

Mindezek ellenére, tartozunk azzal az igazságnak, hogy leszögezzük: az új kódex *összességében* mégsem vállalhatatlan, mert nem a minden áron való újítani akarás, nem a korábbi elvekkel és intézményekkel való görcsös szakítás kényszere jellemzi. Tudjuk, erre minden kodifikáció esetén alapos a kísértés, aminek nehéz ellenállni.

Elmondható, hogy a törvény mértéktartó jogalkotás végterméke, de ez napjainkban talán magától értetődő követelmény is. Aki ma a büntetőjog területén *teljesen* újat akar kitalálni, attól – kriminológiai felfogásunktól és felfogásától függetlenül – óvakodnunk kell.

Kétségtelen ugyan, hogy csak a törvény 10 oldalnyi általános indokolása is többtucatszor használja az „új” vagy az „újdonosság” szavakat, s többször tesz említést „lényeges változásról” is, ám ami ezután következik, legtöbbször csak a tartalmi kérdéseket nem érintő formai, szerkezeti, szóhasználatot érintő korrekció, s csak a büntetőjoggal most ismerkedők számára tényleges újdonosság.

Az Általános Rész szerkezete egyáltalán nem, tartalma alig tér el a megszokottól.

A hatály, a stádiumok, az elkövetők, a bűnösség, a büntethetőségi akadályok, de még a szankciók köre is mindenkinek ismerős lehet, a részben kifogásolható névumok várható hatóköre pedig igen szűkre prognosztizálható.

A Különös Rész szerkezete felosztása módosult, de a tényállások négyötöde érdemben itt is változatlan.

Nem férhet kétség ahhoz, hogy *alapvetően* működőképes, használható törvény született, amelynek fő erénye, hogy általában egységesebb, valamivel koherensebb, mint a korábbi, hibái pedig – bár esetenként szembetűnőek – nem olyan súlyosak, hogy ne reménykedhessünk kijavításukban.

A következőkben csak röviden van módomban néhány olyan rendelkezést megemlíteni, amely máris vitát váltott ki az elméleti és gyakorlati szakemberek körében.

Néhány vitatott koncepcionális kérdés

a) Következetlenségek a jogellenes magatartások felosztásánál

Már a korábban említett 1999-es előterjesztésben megfogalmaztuk: „*meg kell vizsgálni, hogy a büntető eljárásjog egységesítő törekvéseire is figyelemmel, milyen elméleti és gyakorlati okok szólnak a bűncselekmények büntettekre és vétségekre történő felosztásának fenntartása mellett.*”

Szembetűnő, hogy a 2 éves büntetési-vétségi határ megtartásának a törvényben alig van gyakorlati jelentősége, ezzel szemben igen jelentős számúak azok az enyhébb következmények, amelyeket a törvény legfeljebb 3 évi szabadságvesztéssel történő fenyegetettséghez fűz (pl. szabadságelvonással nem járó szankciók generális alkalmazhatóságának lehetősége, tevékeny megbánás esetén megszüntetés, próbára bocsátás alkalmazhatósága, jóvátételi munka felkínálása).

Bócz Endre indokoltan mutat rá, hogy eszerint az érdemben „enyhébb súlyú” bűncselekmények nem az 5. §-ban szereplő „vétségek”, hanem a legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel fenyegetett deliktumok, vagyis azok „amelyekhez Csemegi Károly felfogásában a vétségeket sorolták. Érdekes lenne tudni azt, hogy e következtetés ellen mi szól, s hogy elfogadhatatlannak tartják-e a tervezet készítői?”¹⁵

b) A büntetőjog és a szabálysértések viszonya

Továbbmenvé: úgy tűnik, a Btk. készítői egyes szabálysértési jellegű cselekmények kriminalizálásával és a szankciórendszer továbbfejlesztésével jelentős lépést tettek a trichotómia feltámasztása felé, anélkül azonban, hogy ennek tradicionális előnyeit is kihasználták volna.¹⁶

¹⁵ *Bócz Endre: Észrevételek a Büntető törvénykönyv tervezetéhez.* (In: Kiss Valéria [szerk.]: *Kontroll és Jogkövetés. Kriminológiai Közlemények* 71. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012. 45. old.)

¹⁶ A Csemegi Kódex, mint tudjuk, a trichotómia talaján állt (büntetési-vétség-kihágás). Volt tehát a Btk. mellett egy Kihágási Büntetőtörvényünk (1879 évi XL. tc.) és tágabb értelemben ezt is a büntetőjog részének tekintettük.

Ennek 12. §-a így rendelkezett: „A büntettek és vétségekről rendelkező büntetőtörvénykönyv általános határozatai, amennyiben a jelen törvény ellenkezőt nem állapít meg, a kihágások eseteiben is alkalmazandók.” A kihágásokra vonatkozó egyszerűbb *eljárási szabályokat* a Bp., az 1896. évi XXXIII. tc. külön

A Btk. pl. átvette a Szabálysértési törvényből az elzárást és a sportrendezvények látogatásától tiltást, cserébe az Sztv. megkapta a most már átváltoztatás nélkül is alkalmazható közérdekű munkát.

Az új Btk. megalkotása kapcsán itt lett volna a történelmi lehetőség – amit most nyilván esetleg beláthatatlan időre megint elszalasztottunk – a Büntető törvénykönyv és a (Btk. rendelkezéseit most már jelentős részben kifejezetten át is vevő) Szabálysértési törvény egységes elvi alapokon nyugvó uniójának megteremtésére.

Megoldható lett volna, hogy a Btk. Általános Része a bűncselekményekre és a „kriminális szabálysértésekre” nézve egységesen szabályozta volna az elkövetőket, stádiumokat, beszámítást kizáró okokat, a halmazat kérdéseit stb., s emellett a szabálysértési (kihágási) szankciókat is – bár ez utóbbira az elzárás beiktatásával gyakorlatilag sor is került. A Különös Rész a „kettős alakzatú” szabálysértések privilegizált esetként történő kezelése mellett külön fejezetben foglalta volna össze az „önálló” kriminális szabálysértéseket. Ehhez csatlakozott volna a Büntetőeljárás törvény új „külön eljárása”, amiben a kriminális szabálysértésekre vonatkozó kiegészítő vagy az általános szabályokat felülíró rendelkezések szerepeltek volna, ilyenek hiányában az általános eljárási szabályok lettek volna érvényesek.

Végül a nem kriminális (tisztán rendészeti) szabálysértések maradtak volna a közigazgatási jog részei, de nem elsősorban represszív, hanem közigazgatási szankciókkal, amelyeket közigazgatási eljárásban lehetett volna alkalmazni. Az ilyen szabályozás valóban koherens rendszert teremthetett volna.

A büntethetőségi akadályok egyes újításai

a) A büntethetőség alsó korhatára

E kérdést illetően már hosszú évek óta folyt a vita. Sokáig a büntethetőség alsó határának generális leszállítása volt a terv, később – tavaly, amikor a „gyermekbarát igazságszolgáltatás” kérdései kapcsán nemzetközi jogi kötelezettségeink keretében büntető jogszabályaink módosítása is napirendre került – a döntés a 14 éves korhatár megtartása volt. Nehéz lett volna ugyanis éppen akkor érvelni a büntethetőség alsó határának leszállítása mellett, amikor a gyermekkor *felső* határát a módosítás indokát adó nemzetközi dokumentumok 18 évben határozták meg.

fejezetben rendezte (lényegében a járásbíróságok előtti kisebb súlyú ügyek elbírálását, később emellett a rendőrbírói eljárást), de itt is az az elv érvényesült, hogy eltérő rendelkezés hiányában (főszabályként) az általános előírások éltek.

A dolog tehát garanciális szempontból rendben volt, kihágások elbírálásakor a kötöttségeken esetleg maga a törvény enyhített, de az alapvető jogok a kihágás miatt felelősségre vontakat is megillették.

Ma viszont pl. míg a tulajdon elleni szabálysértés elkövetőjét őrizetbe vehetik (mert szabálysértési elzárással büntethető), néhány forinttal többet eltulajdonító bűnöző társát aligha fogják személyi szabadságától megfosztani (mert letartóztatására nincs ok).

Igaz, az ezt el nem érő életkor megítélése kérdésében megoszlik már az európai törvényhozás is. A büntethetőségi korhatár országonként igen vegyes képet mutat, Svájcban vagy Írországból pl. 7, Angliában 10 év, ugyanakkor Belgiumban, Spanyolországban és Portugáliában 16 év. Mindenesetre jóval számosabbak azok az európai országok, ahol 14 vagy e feletti életkort tartanak irányadónak. Arról kevesebb szó esik, hogy a „szigorúbb korhatárt” követő országok többségében még a „fiatal felnőttekre” (18–21 vagy 23 év) is speciális, enyhébb szabályok vonatkozhatnak.

Az új Btk.-ban végül elfogadott rendelkezés sajátos kompromisszum eredménye. Eszerint, egyes, kiemelten súlyos, erőszakos bűncselekmények esetében¹⁷ – *de csakis ott* – a büntethetőség alsó határa 12 évre változott. 12 és 14 év közöttiek azonban csak egyedileg megvizsgált belátási képességük megléte esetén vonhatók felelősségre, s a belátási képességgel rendelkezőkkel szemben is csak intézkedés – nyilván javító intézeti nevelés – alkalmazható.

E mértéktartónak nevezhető korlátozások ellenére a döntés a kriminológusok többségének heves ellenérzését váltotta ki. A helyzet azonban talán több okból sem olyan súlyos, mint ahogyan azt – sokszor hiányos és téves információk alapján – ezúttal szakemberek is állítják. Vitatható, de nem alkalmazhatatlan döntés született, ami feltehetően nem befolyásolja érdemben a gyermekbűnözés helyzetét és perspektíváit, így talán nem is ront javulásuk (egyelőre elméleti) esélyein.

Ami a várható alkalmazási kör volumenét érinti, kijelenthető, hogy a módosulás – éppen az iménti feltételekből adódóan – feltehetően igen csekély számú elkövetőt érint majd.

Az ismertté vált gyermekkorú elkövetők száma 2004-ben még közel 4000 volt, ez a szám stagnált, majd lassan csökkent, s az utóbbi három évben 3000 alatt maradt.

A kérdéses 12 és 14 év közötti korosztály megoszlását néhány évre visszatekintve a következő táblázat szemlélteti¹⁸:

¹⁷A bűncselekmények végső köre megint szinte ötletszerű egyéni képviselői indítványok nyomán alakult ki: nehéz megindokolni, a kifosztásnak miért csak a minősített esete került ide, s a taxáció folytán miért mentesülhet az a 14. évet éppen még be nem töltött elkövető, ha az emberölést nem sui generis deliktumként, hanem pl. emberrablás, jármű hatalomba kerítése, esetleg terrorcselekmény kapcsán (szándékosan) követi el. A várható gyakorlati problémákról ne is beszéljünk. Egyelőre rangos tanácskozások sorozata sem képes egyértelműen állást foglalni abban a kérdésben, ki kompetens a belátási képesség vizsgálatára (a legvalószínűbb komplex szakvélemények készítése lesz, ennek során pszichopedagógusok bevonása, de határozott vélemények elkerülhetetlenek tartják a beszámítási képesség egyidejű vizsgálatát is). Kérdés, megalapozott utólagos vélemény adható-e különösen egy vegyes bűnösségi alakzatú testi sértés esetében a gyerek elkövetéskori tudattartamára nézve.

¹⁸Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, Budapest, 2012.

év	2009	2010	2011
fiatalkorúak	10 036	11 248	11 034
gyermekkorúak	2 573	2 607	2 714
a gyermekek közül	12–14 év közötti 1 676 (65%)	1 655 (63%)	1 690 (62%)

Eszerint a gyermekkorú elkövetők kb. 60%-a tartozik a módosítással érintett 12 és 14 év közötti életkorba.

Az előző három évben összesen *egyetlen* gyermekkorú által elkövetett emberölés történt, a halált és életveszélyt okozó testi sértések száma szintén alig volt kimutatható. Az *összes* gyermekkorú tettes által elkövetett rablások éves száma az utóbbi évtizedben 100 és 160 között volt (2009: 141, 2010: 162, 2011: 116), kifosztás minősített esete – ahol gyakorlatilag a csoportos elkövetés jöhet szóba – nem érte el az egy tucatot.¹⁹

Az említett 60%-os arányból kiindulva igen valószínű, hogy évente csak mintegy 60–70 gyerek esetében fogják egyáltalán megvizsgálni azt, hogy megállapítható-e a büntetőjogi intézkedés elrendeléséhez szükséges belátási képességük, s ha többségüknél a válasz igenlő lesz is, ez évi mintegy 40-50 gyereket érinthat.

Erősen kétséges, hogy ekkora szám esetében indokolt volt-e a változtatás (s nem csupán a szigor híveinek kielégítését szolgáló látszatintézkedésről van-e szó), különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az intézeti elhelyezés (gondozásba vétel) súlyos esetben büntethetetlen gyermekkorúak esetében eddig is megoldható volt a Gyermekvédelmi törvény alapján.

Ám még fontosabbnak vélem annak hangsúlyozását, hogy a módosítás nem mentesít bennünket az alól, hogy tartalmilag megújítsuk és továbbfejlesszük a gyermek- és ifjúságvédelem módszereit és infrastrukturáját, s tovább szélesítsük a büntetőjogon kívüli megoldások skáláját. Ennek persze egymással összefüggő intézményi, személyi, anyagi feltételei vannak, itt is el kell tehát dönteni, hogy a jövőbeni tettek megelőzésére elegendő-e a már elkövetett tettek miatti felelősség szélesítése. Szerintem nem, s nem félek az agyonkoptatott, de mélységesen igaz közhely ismételt felidézésétől sem: a gyermek- és fiatalkorú bűnözésre adott válaszok eldönthetik már a közeljövő felnőttbűnözését.

Igen fontosnak tartom azt is, hogy az alacsonyabb életkort érintő eszközrendszer részbeni és differenciált bővítése nem mehet a továbbra is speciális összetételű bírói tanácsok által alkalmazott egyéniesítés rovására. Sajnálom, hogy megszűnt a szakértelem bizonyos fokú koncentrációját erősíthető kizárólagos illetékesség, és sajnálom azt is, hogy a fiatalkorúak ügyeiben *önálló intézkedésként* alkalmazható pártfogó felügyelet ötlete végül nem talált többségi támogatásra. Kétségtelen,

hogy ez újabb infrastrukturális és személyi változásokat igényelt volna a pártfogói szolgálatoknál. De talán megérte volna.

Végül: a tartalmi kérdéstől eltekintve, technikailag teljesen zavaros és értelmezhetetlen az elfogadott szabályozás. Fiatalkorúnak tekinti a törvény a 12. életévét betöltött személyt (105. §), ám láttuk, hogy a 12 és 14 év közötti gyermek csak néhány bűncselekmény miatt büntethető. Vagyis: az egész fejezet vonatkozik a 12. évüket betöltött gyerekekre, jóllehet annak a körülménynek, hogy a leszállított életkor alapján „fiatalkorúak” csak igen-igen kivételes esetekben van jelentősége. Ugyanakkor a 16. § „gyermekkor” címszó alatt *főszabályként* 14 évben jelöli meg a büntethetőség alsó határát.

Mi lesz tehát a megszüntetés jogcíme, ha hiányzik a belátási képesség?

Kóros elmeállapot nem lehet, mert az illető nem „az elmeműködés kóros állapotában” követte el a tettet. Gyermekkor szintén nem lehet, hiszen a 12. életévét betöltött személy a 105. § értelmében *mindig fiatalkorú, legfeljebb 14 éven alul nem mindig büntethető*.

A „büntethetőséget kizáró egyéb ok” Jolly Jokerként történő kényszerű és vitatható előrancia gálása mellett²⁰ egyetlen elfogadható megoldás lehetne csak, ám ez törvényt módosítást igényelne: meg kell hagyni a fiatalkorúak esetében a 14–18 éves életkort, a büntethetőségi akadályok körében pedig nem „gyermekkor” kell szerepeltetni.

Az ehelyett feltüntetett alcím (a büntethetőségi akadály neve) *a belátási képességet kizáró életkor* lenne.

Ezt a terminológiát használná a 15. § a) pontjában szereplő büntethetőséget kizáró ok is.

Így a 14 év alattiak és – a már 12 éves életkortól elkövethető bűncselekmények esetén – a 12 és 14 év közötti életkorban lévők egyaránt nem „gyermekkor” hanem a „belátási képességet kizáró életkor” miatt nem tartoznának büntetőjogi felelősséggel.

b) A jogos védelem új szabályai

E büntethetőségi akadály új szabályozása kapcsán szakmai körökben alig lehet támogató véleményt hallani.

Az a törekvés persze feltétlenül indokolt, hogy a Btk. hangsúlyosabban fejezze ki: a támadónak kell jogellenes tette kockázatát viselnie. Ennek jegyében már korábban megszűnt a védekezés túllépése következményeinek

¹⁹ Vavró István vizsgálata szerint 2009-ben 12 és 14 év közöttiek összesen mintegy 500 erőszakos és garázda cselekményt követtek el (A vagyon elleni bűnözés néhány kérdése. Belügyi Szemle 2012/11., 29. old.), tudjuk azonban, hogy ezek többsége súlyos testi sértés és garázdaság volt. Ezek pedig nem tartoznak a változással érintett körbe.

²⁰ Az „egyéb okokat” a törvénynek természetesen konkrétan nevesítenie kell, az tehát nem megnyugtató megtoldás, ha ilyen okra, annak kifejezett kimondása nélkül a törvényt szövegből következtetünk.

cizellálása, a kitérés kötelezettség elvárása és bekerült a törvénybe a védelmi berendezések jogos igénybevételenek feltételrendszere is.

Az új kódex azonban sajnos még tovább ment és megdönthetetlen vélelmet alkotott arra nézve, hogy bizonyos időben, helyen és módon történő támadások – függetlenül attól, hogy valójában személy vagy vagyon ellen irányulnak-e – mindig élet elleni támadásnak tekintendők, s akár a támadó életének kioltásával elháríthatók.

Ez hibás, indokolatlan és jogilag indokolhatatlan lépés volt.

Eddig ugyanis az éjjel, fegyveresen vagy élet kioltására alkalmas eszközzel történő támadás esetén, továbbá a más magánterületére behatolva megvalósított cselekmények esetén a bíróság alapos bizonyítási anyagra támaszkodva gondosan mérlegelte, megilleti-e a megtámadottat a védekezés jogosságának elismerése. A gyakorlat legtöbbször (s napjainkhoz közeledve mindinkább) hajlott az igenlő válaszra.

Az új törvény azonban ezt a gondos mérlegelést kiküszöbölte²¹, s gyakorlatilag bizonyos körülmények között a vagyon vagy a házi jog védelmében is feljogosítja a védekezőt az élet kioltására.

A szabályozás valódi veszélye nyilván nem az éjszakai, felfegyverezett betörők elleni korlátlan védekezés lehetőségében érhető tetten. Alapvetően hibás tehát a rendelkezés bírálótól azt számon kérni, hogy e gátlástalan és alattomos behatolókat védik. Azt, aki ilyen körülmények között megölte a betörőt, eddig sem vonták soha felelősségre, mert szinte evidensnek tekintették, hogy ijedtsége kizárta a védekezés szükséges mértékének felismerését.

Am *önmagában* az „éjjel”, „felfegyverkezve”, vagy akár „csoportosan” történő „támadás” kiemelése, s leginkább az a körülmény, hogy az ilyen esetben „védekezés” körében elkövetett ölés elvileg még nyomozást sem indokol, nem igazolható.

Könnyű elképzelni beláthatatlan következményekkel járó konfliktusokat, amelyek nem intézhetők el azzal, hogy spekulatívok. A gyakorló büntetőjogászok jól tudják, hogy a mindennapok során a legképtelenebbnek vélt esetek is előfordulnak.

Gondoljuk el pl., ha ezután egy részeg éjszaka a botjával hadonászik, a törvény szerint akár meg is ölhető, hiszen az útjába kerülő személy – a törvény felhatalmazása alapján – okkal gondolhatta (vagy legalábbis alappal hivatkozhat rá), hogy megtámadták. Büntetlenül megölheti a haragosát, aki este 11 után békülős ürüggyel a lakásába hívja, s a rendőr is fegyverrel vehet elégtételt az öt éjszaka ért állítólagos hivatalos személy el-

leni erőszakért. Kifogásolható az előírás azért is, mert a valóban veszélyes támadót is fokozottabb agresszivitásra ösztönzi: ha tudja, hogy az életével játszik, ő sem fog válogatni az eszközökben. Az igazán elszánt betörőnek ezután tettenérés esetén nem a menekülésre lesz gondolja, hanem arra, hogy lehetőleg ő lőjön először.

Remélhetőleg a jogalkotó ezt a hibás lépést rövidesen korrigálja.

Már az is jobb lenne, ha az egyébként is kivételes megdönthetetlen vélelem esetköreit jelentősen szűkítelnék.

A szankciórendszer kérdései

A joghátrányok kombinatív alkalmazásának lehetőségét és részbeni helyettesíthetőségét is figyelembe véve a szankciórendszer imponánsan sokszínű, de nem teljesen problémamentes.

A *pénzbüntetés* alsó határának ismét 30 000 forintra történő leszállítását a gyakorlat igényeivel indokolták. Ez azonban megint csak a szabálysértések és a bűncselekmények közötti határ elmosódását igazolja. Az alsó határ korábbi felemelése annak jegyében történt, hogy a büntetőjogi pénzbüntetés ne legyen alacsonyabb a szabálysértési bírságoknál. Mindez tehát kudarcot vallott. Ma akár jellemző kortünetként is felfogható, hogy a tett súlyát kifejező napi tételek alsó és felső határa (30, illetve 540) közötti szorzó 18, a jövedelmi viszonyokat kifejező egynapi összeg esetében viszont a felső határ az alsó 500-szorosa (!) Egy tett tehát elvileg mintegy hússzor lehet súlyosabb egy másiknál, az egyes elkövetők vagyoni viszonyaiban megmutatkozó különbség viszont *félezes skálán* mozog.

S jóllehet a maximálisan kiszabható pénzbüntetés összege eszerint elvileg 270 millió forint is lehet, tudjuk, hogy a pénzbüntetések túlnyomó többségét pár százezer forint alatt szabják ki.

A lehetőségek bátrabb kihasználása a szabadságelvonással járó költségek bizonyos lefaragását is eredményezhetné.

A jogkövetkezményeket érintő új szemlélet egyik látványos jele a korábban csak szabálysértési szankcióként ismert *elzárás* büntetőjogi jogkövetkezménnyé (is) tétele. Egyes bűncselekmények esetén a kilátásba helyezett büntetés eszerint *az elzárás*. (Helyettesíthető azonban szabadság elvonását nem eredményező más büntetéssel – ha a bíró így dönt.)

Lehet, hogy az alternatívításra tekintettel nem első sorban tartalmi kérdés, ám mégis konstatáljuk szomorúan: a Btk. Különös Részében 2013-ban a legenyhébb konkrétan nevesített szankció az *elzárás*, a legsúlyosabb az *életfogytig tartó szabadságvesztés*. Vagyis főszabályként *egyaránt szabadságelvonás szerepel a szankciórendszer legalján és a legtetején*. Ezt a tényt a harmadik évezred elején még tőlünk keletebbre is nehéz lesz elmagyarázni.

A Btk. társadalmi egyeztetésre bocsátott indokolása mindössze öt sorban indokolta az új szankció bevezetését.

²¹ Nem csak itt figyelhető meg, hogy a jogalkotó megszegi a közte és a jogalkalmazó között a helyes egyensúlyból adódó kompetenciahatárokat. Ugyanígy elvonja a törvény a bíró mozgásterét pl. a kötelezően (mérlegelést nem tűrően) kiszabandó tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés előírásának esetében, s csak a szakma egyöntetűen határozott fellépésére kerül sor a szintén kötelezően alkalmazandónak tervezett járművezetéstől eltiltás kivételes mellőzésének lehetővé tételére.

sét, s kinyilvánította a következőket: „az elzárás egy olyan szabadságelvonással járó büntetés, amely főként a fiatalok és az első büntetett elkövetőknél hatékonyan szolgálhatja a speciális prevenciót.” E mondat a szinte általános elképzelés hatására utóbb eltűnt az indokolásból – talán rájöttek arra, hogy a sommás kinyilatkoztatás ellentmond évszázados kriminológiai tapasztalatoknak. A törvény készítői azonban nyilvánvalóan „elszólították magukat”: az indokok sohasem utólag születnek, a törvénytörvényes önti jogi formába az előzetesen megfogalmazott célokat. A ma már nem leplezhető cél tehát a szabadságelvonás akár pár napra történő kiterjesztése volt. Sajnos éppen olyanokkal szemben, akiknél az elzárás esetleges preventív hatás mellett jóval több nemkívánatos és veszélyes következményekkel járhat.

Ma már más indok szerepel a 46. §-hoz fűzött szintén pár soros magyarázatban, de nyomban hozzáteszem, ez is hibás szemléletet tükröz: „az elzárás egy olyan, szabadságelvonással járó büntetés, amely főként azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazható, akikkel szemben szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaira tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.” Eszerint már a büntetési nem kiválasztásában is szerepet kaphatnak szociális és gazdasági szempontok. „Akinek van pénze, megúszhatja enyhébb, vagyoni szankcióval, akinek nincs, elzárjuk”. Mindez nehezen egyeztethető össze a törvény előtti egyenlőség elvével.

Az az esetleges ellenérv, hogy „az elzárás egészen más”, rövidebb is humánusabb is mint a börtön, nem alapos. Az elzárás nem a „rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája”, „szabadságvesztést” csak szabadságot el nem vonó szankció helyettesíthet. Ezzel szemben a tapasztalatok egyértelműen azt mutatják, hogy az elzárás a szabadságvesztés (lehetséges) előszobája. Nem tagadható, hogy egyes esetekben a pár hónapos szabadságelvonásnak is lehet speciál-preventív eredménye, de sokkal erősebb és valószínűbb a stigmatizáló, megbélyegző, így a személyiség fejlődésére károsan ható, ugyanakkor a súlyosabb bűnözési formák elsajátítását és elfogadását erősíthető hatása. Ha valamelyest ma már engedékenyebb is a nyugat-európai gyakorlat a rövid tartamú szabadságvesztéssel szemben, a német Btk. változatlanul már az ilyen büntetési formát szabályozó szakasz címében utal a kivételes jellegre: „Kurze Freiheitsstrafe nur in Ausnahmefällen”²². Hat hónapnál rövidebb szabadságvesztést eszerint csak kivételesen szabad kiszabni.

Mindazonáltal úgy vélem, jelentős változást az elzárás büntetőjogi szankciórendszerbe kerülése nem fog eredményezni. Az évente kb. 20 000 szabadságvesztésre ítélt felnőtt mintegy harmadát, kb. 7000 főt ítélik 6 hónapnál rövidebb büntetésre. Az 1600 börtönre vagy fogházra ítélt fiatalok esetében ez az arány hasonló (kb. 700 fő). Magam ezt ugyan indokolatlanul magasnak

tartom, de e vélekedésünktől függetlenül az bizonyos, hogy ilyen körülmények között új büntetési nemre, elzárásra formálisan sem volt szükség, legrosszabb esetben a kérdés megoldható lett volna a generális minimum leszállításával.

A szankciórendszer csúcsát, az *életfogytig tartó szabadságvesztést* tekintve az új Btk. bizonyos indokolt korrekciókat részben – de csak részben – elvégzett. *Helyeselhető, hogy a jogalkotó három bűncselekmény alaki halmazát (tehát egyetlen cselekmény által megvalósított több bűncselekmény halmazát) kizárta a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztést megalapozható esetkörből.* Emellett a legsúlyosabb büntetés kiszabását a bűncselekmények befejezettségéhez kötötte. Még mindig kirívó igazságtalanságokhoz vezethet azonban, hogy egy rövid idő alatt – jóllehet formálisan „különböző időpontokban” – lejátszódó cselekménysorozat kapcsán „könnyű” három befejezett erőszakos bűncselekményt – köztük egy súlyosat – anyagi halmazatban is megvalósítani. Az e körbe tartozó – esetleg büntetlen előéletű – elkövetőt nem szabadna pusztán a cselekmények gyakran igen esetleges azonos alkalommal történő *elbírálása* miatt a bíró helyett a törvény betűjére bízni. Elég arra utalni, hogy az a terhelt, akinek valamilyen csekély és mindig előfordulható technikai probléma miatt nem tudják időben egyesíteni az ügyét, s így nem egy eljárásban bírálják el mindhárom tettét, életfogytig tartó szabadságvesztés helyett utóbb akár az összbüntetés kedvezményére is számíthat, s legfeljebb 8–10 év múlva újra kezdheti szabad életét. Hasonló cipőben járó kevésbé szerencsés társa garantáltan legkorábban 25 év múlva szabadulhat életfogytig kiszabott büntetéséből. Azt sem könnyű megmagyarázni, hogy egy tömeggyilkos – minthogy tette nem halmazat, hanem „több emberen elkövetett emberölés” – nem áll kötelező törvényi rendelkezés hatálya alatt. Tudjuk persze, az életfogytig tartó büntetést minden bizonnyal megkapja, de nem a bíró megkerülésével.

Az erőszakos többszörös visszaesők „kemény magja” esetében az új Btk. (immár egyértelműen) nem csupán az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását teszi kötelezővé – ami önmagában a jogalkotás bírói kompetenciába avatkozó „hatáskörtúllépése” –, hanem annak felülvizsgálatát is kizárja, meghatározva ezzel a büntetési *nem* mellett annak valóban az elítélt haláláig tartó *mértékét* is.

Mindez, álláspontom szerint ellentétes mind alapvető emberi jogi normákkal, mind pedig Alaptörvényünk szellemével és kinyilvánított elveivel is.

Ezért, álláspontom szerint sem az immár egyértelmű törvényi megfogalmazás, sem a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés Alaptörvénybe foglalása nem menthet fel bennünket az alól, hogy előbb-utóbb kijavítsuk e legsúlyosabb, legnagyobb tétellel járó szankció szabályozása során hozott korábbi elhamarkodott és hibás döntést.

Ennek során az Alaptörvény módosításával és a Btk. megfelelő rendelkezéseinek megalkotásával – amenny-

²² StGB 47. §.

nyiben a „tész”, mint lehetséges büntetés megmarad – meg kell teremtenünk az örökös fogság felülvizsgálásának lehetőségét, s ezzel a valóban indokolt körre kell szorítanunk az alkalmazását, elejét véve egyben várható nemzetközi elmarasztalásunknak is.²³

A kényszergyógykezelést tekintve a Btk. visszatér az eredeti állapothoz, s ezzel e szabadságelvonó intézkedés ismét visszasüllyed a relatíve határozatlanság bizonytalan kódébe. Nehezen fogadható el az a lehetséges érvelés, hogy az egészségesekeket megillető jogbiztonsági és emberiességi megfontolások kóros elmeállapotúak esetében háttérbe szorulhatnak.

A hivatalos indok persze jóval pragmatikusabb: „a civil pszichiátriai intézményrendszer nem volt és továbbra sincs felkészülve a megnövekedett létszámgényre...”

Ez nem értelmezhető másként, csak úgy, hogy adott esetben sajnálatos anyagi, infrastrukturális körülmények (ágy- és ápolószám) nagyobb súllyal esnek a latba, mint egyes szabadságjogok. Megjegyzem, a felkészületlenségre történő hivatkozás sem feltétlenül megalapozott. Évente alig tucatnyi olyan személyt kellene az IMEI-ből²⁴ elbocsátani, akik kitöltlenék a korábbi szabályok szerinti maximális időt. Az ő elhelyezésük lenne 3000-es civil ágyszám mellett megoldhatatlan?

De még erre sem került sor, mert a Legfelsőbb Bíróság korábban úgy döntött, hogy a kényszergyógykezelés maximális tartamát előíró új szabály a már korábban elrendelt intézkedésekre nem is alkalmazható (1/2011. BJE).

Mindez azt is jelenti, hogy a civil pszichiátriai intézeteknek – az IMEI átlagos ápolási idejét figyelembe véve – kb. 4-5 év múlva kellett volna az első néhány beteg átvételéről gondoskodniuk. Ennyire sürgős lenne a korábbi embertelenebb szisztéma visszaállítása?

²³ 2012 januárjában az EJEB három brit állampolgár együttesen elbírált ügyében úgy foglalt állást, hogy nem ellentétes az Emberi Jogok Európai Egyezményével a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása. Ezt a hírt esetenként a sajtóban is tévesen interpretálták, hivatkozva a hazai gyakorlat eurokonform mivoltára. Ám az, hogy az életfogytig tartó büntetés valóban tarthat az elítélt haláláig, lényegében soha nem volt komoly szakmai vita tárgya. Mint ahogyan voltaképpen az sem, hogy a felülvizsgálat lehetőségének kizárása (de jure) – vagy a gyakorlatban nem élő, s reális esélynek ezért nem tekinthető kegyelmi rendelkezésekre való korlátozása (a de facto érvényesülés hiánya) – viszont Egyezményesértő lehet.

Mindezt 2013 júliusában egyértelműen megerősítette a strasbourgi bíróság fellebbezés folytán eljáró Nagykamarája (a Vinter és társai Egyesült Királyság elleni ügyében 2013. július 9-én kelt 66069/09, 130/10 és 3896/10. számú ítéletek).

²⁴ A kényszer-gyógykezeléseket Magyarországon az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI), Budapesten hajtják végre.

S ilyen tartósnak ígérkezik a hiányos infrastruktúra?

S végül, ami az „állampolgárok félelmét” – mint szintén sűrűn hangoztatott indokot illeti – ez azért mérőben alaptalan, mert az IMEI-ből évente a kb. 200 ápolat közül hozzávetőlegesen mintegy 15-18 személy amúgy is szabadlábra kerül. A kikerülteknek csak mindössze kb. 4%-a visszaeső, s ők sem feltétlenül újabb erőszakos cselekményt követnek el. Az az évente néhány tovább kezelendő személy, aki a határozott idő eltelte után kerülne át polgári intézetekbe, nem adhat okot reális állampolgári félelemre.²⁵

* * *

Összegzésként megfogalmazható, hogy az új törvény valójában a korábbi Btk. mértéktartó és elkerülhetetlen korrekciója. Konceptcionálisnak minősíthető változásai elmaradtak a várakozástól, a novumok egy része pedig a jövőben alaposabban átgondolandó. Ennek során a hibás vagy hiányos rendelkezéseket – melyeket részben már a korábbi törvény tartalmazott – indokolt kiegészíteni és kijavítani. Feltétlenül kívánatos a szükségtelenül elvont bírói mozgáster rehabilitálása is.

Jobb törvény született, mint amilyentől tartottunk, de kevésbé jó ahhoz képes, amilyen talán lehetett volna.

Ez pedig – a mai jogalkotási viszonyok között – akár elégedettségre is okot adhat.

Több mint másfél száz évvel ezelőtt – amikor egy-egy jelentősebb kódex készítésekor még külföldi szaktekin-télyek véleményét is kikérték – a kor egyik leghíresebb büntetőjogásza, *Carl Mittermaier* heidelbergi professzor ezzel zárta *Pulszky Ferencnek* küldött egyik levelét:

„Annyira szeretem hazájukat és annyira tisztelem honfitársait, hogy nagyon kívánnám, miszerint Magyarország oly büntető törvénykönyv kerüljön ki, amely az emberiség haladásával valóságos összhangban áll.”²⁶ Ránk férne megint hasonló biztatás, de arra, hogy e jó szándékú kívánság maradéktalanul teljesüljön, egy darabig valószínűleg még várunk kell.

²⁵ Láttuk már korábban, az életkor és az elzárás kérdésénél is, hogy a törvény készítése során feltűnően hiányoztak a változó rendelkezésekhez kapcsolódó hatástanulmányok, megalapozott prognózisok. Ezek birtokában meglehetősen sok más döntések születtek volna.

²⁶ Idézi *Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. I. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest, 1896. 198. old.